

megbízta tanítványait, hogy menjenek el az egész világra és hirdessék az evangéliumot (Mk 16,15). Mielőtt azonban elszéledtek volna, történt valami, amit Márk röviden így jelez: „Az Úr velük volt munkájukban és tanításukat csodákkal kísérte és igazolta” (Mk 16,20). Új, láthatatlan vezetőt kapnak az úton, a Szentlelket, Jézus és az Atya Lelkét. „Még sok mondanivalóm volna, de nem vagytok hozzá elég erősek. Hanem amikor eljön az Igazság Lelke, ő majd elvezet benneteket a teljes igazságra” (Jn 16,12-13). Elvezet; a görög szöveg pontosabb értelmezése szerint: „az úton vezet benneteket”.

Így folytatódik tovább Jézus tanítása, a tanítványok életútja Jézussal együtt az Egyházban. Így vezetí a jeruzsálemi úton Fülöp diakónus az etiópiai tisztet Izajás próféta a Jézus szenvedéséről szóló jövendölésének helyes értelmezésére és vállalására (ApCsel 8,26-40). Így vezet bennünket a Bárány az élő vizek forrásához, hogy Isten majd letöröljön szemünkről minden könnyet (Jel 7,17).

Rácz Imre

VALLÁSOS NEVELÉS ÉS EMBERI TELJESSÉG

1987. szept. 23—26 között Luxemburgban a BICE (Bureau International Catholique de l'Enfance) és a FEECA (Fédération Européenne pour l'Éducation Catholique des Adultes) rendezésében „A gyermek joga a hithez” címmel nemzetközi kongresszust tartottak. Tizenhat országból jöttek résztvevők, hogy —vidékenként változó háttérrel — megtárgyalják a hit továbbadásával kapcsolatos mai, égető problémákat. Az összejövetel alcíme a következő volt: „A hívó ember joga hite továbbadásához.”

A kongresszus tehát a probléma két vetületére mutatott rá: a még nem hívók (gyermek) jogára a valláshoz, és a már hívók (szülők, nevelők) jogára, hogy vallásos meggyőződésükről és hitükről tanúságot tehessenek a fiatalok előtt.

A vallásos neveléssel kapcsolatban inkább kötelességről mint jogról szoktunk beszélni. Addig, amíg a vallásos élet társadalmunknak szinte természetes tartozéka, talán rendjén is van ez így. Amíg senki sem vonja kétségbe valamely érték létjogosultságát, addig rendszerint elég az, ha figyelmeztetjük magunkat vagy másokat az illető értékkel kapcsolatos kötelezettségekre. Abban a pillanatban azonban, amikor az érték maga kérdéssé válik, akár támadás, akár közömbösség következtében, gyökeresebb reflexiókra van szükség.

Mathias Schiltz, luxemburgi általános helynök már üdvözlő megnyitójában rámutatott arra, hogy a fiatal anyák „csendes elegyházatlanodása” nyomán Luxemburgban is egyre több gyermeket íratnak be az elemi iskolák első osztályába, akiknél hiányoznak a legalapvetőbb vallási ismeretek, nem is beszélve a vallás gyakorlásáról. Egy keletnémet résztvevő említette, hogy a Német De-

mokratikus Köztársaság területén jelenleg a gyermekek mintegy 10 százalékát keresztelik csak meg. A túlnyomó többség keresztység nélkül marad, annak ellenére, hogy keresztény szülőktől származik. Ilyen háttérrel nemcsak jogos, hanem szükséges is a kérdés: Jelent-e a vallásos nevelés igazi többletet, olyant, amely az emberré formálódást, a kiteljesedést elősegíti? Vagy ha a fordítottját vizsgáljuk: Jelent-e a vallásos nevelés elhanyagolása megrövidülést; csorbát üt-e a vallástól való elszigetelés az emberi jogokon?

A kérdést még élesebben is megfogalmazhatjuk. Erwin Ringel, ismert bécsi pszichiáter, egyetemi tanár és Alfred Kirchmayr teológus és pszichológus* már címében, kérdőjel nélkül, rámutat arra, hogy bizonyos körülmények között a vallás elveszíthető a helytelen „vallásos nevelés következtében” is. Különösen akkor, ha ez a nevelés hibás lélektani alapokon áll.

Egészen légből kapott tehát az a többször hallható vélemény, hogy talán jobb lenne semleges előjellel nevelni, világnézeti vagy vallásos célkitűzések nélkül, és rábízni, hogy ki-ki majd érett fejjel döntson személyi értékrendjéről? A rousseau-i tézis a befolyásolatlan ember természetes, egyenes, szerencsés fejlődéséről éppen a mai pluralista társadalomban talál új követőkre.

1. Az értékrend szerepe

Ha közelebbről vizsgáljuk a kérdést, hamarosan megállapíthatjuk, hogy a teljesen semleges, minden előzetes értékrendszerrel elvonatkoztatott nevelés illúzió. Elég egy rövid történelmi visszapillantás a tézis alátámasztására. E szemlélődésben csak európai kultúrvilágunk néhány jellegzetes vonására mutatunk rá — a teljesség igénye nélkül.

Az óhellén világ, melyet a homéroszi eposzokból jól ismerünk, arisztokratisz társadalmi rendet képviselt, és a „szép és jó” ideáljáért lelkesedett. A költő, aki a népnevelő szerepét is betöltötte, ezeket az általánosan elfogadott értékeket propagálta.

Sparta katonaaállam volt. Ennek értelmében már a hatéves fiúkat feltétlen engedelmességre nevelték, különösen szemmeltartva a katonai erényeket.

Athén rendezett és jól megszervezett társadalmának számos hivatalnokra volt szüksége, kiktől elvárták, hogy legalább írni-olvasni tudjanak. Így a gyermekek oktatása vált természetessé.

A régi rómaiak gyakorlati, józan emberek voltak. Hatalmas birodalmukat híres jogrendszerükre és családjaik rendezett viszonyaira építették. Nevelési rendszerükben is ezeket az értékeket tartották szem előtt.

Az őskereszténység csupán a vallási tanítókat ismerte, akik az evangélium igazságait magyarázták és adták tovább. Abban a pillanatban azonban, amikor az eredetileg talán közelinek várt és hitt vég a bizonytalan jövőbe távolodott, és a teremtett világ építése újra feladattá vált, az Egyház ismét kihangsúlyoz-

* Erwin Ringel — Alfred Kirchmayr: Religionsverlust durch religiöse Erziehung. Tiefenpsychologische Ursachen und Folgerungen. Herder, Wien 1986.

ta a kultúra iránti érdeklődését, olyannyira, hogy a papi talár hosszú időn keresztül a tanítók hivatalos ruhája maradt, még akkor is, ha ezek nem voltak klerikusok. A nevelés célkitűzései azonosak voltak a keresztény ember világnézeti irányával. Ez az alapvető szempont nem változott meg a reformáció korában sem, csupán módosult a felekezeti elképzelések szerint.

Vannak ma is világnézeti, vallási, nemzeti, ideológiai, társadalmi, gazdasági célkitűzések, melyek a nevelés irányát és fő szempontjait meghatározzák. De ott sem beszélhetünk semleges, minden értékeléstől mentes nevelésről, ahol tudatosan kizárnak minden ideológiát. Ez a szándékos mellőzés ugyanis önmagában ideológiává, önálló értékrenddé válik.

2. A vallásos nevelés ésszerűsége

Már tizenöt esztendeje annak, hogy Johannes Müller-Bandorff leírta a következő gondolatokat: „Minden ember hisz valamiben. ... A ‚hinni‘ szón a következőt értem: valamiben remélni és magát valamitől függőnek elismerni. Ilyen értelemben vannak, akik a pénzben hisznek és attól remélik szerencsésjüket. Vannak, akik azt hiszik, hogy mások fölötti hatalom nélkül nem képesek élni ... Ezek a hatalomban hisznek. Ismét mások ilyen értelemben hisznek egy emberben, aki nekik sokat jelent, vagy akitől sokat elvárnak. Vannak, akik egy ideológiát, egy gondolatrendszert nemcsak hogy abszolút igaznak tartanak, hanem azt hiszik, hogy minden sokkal jobb lenne, ha mindenki ahhoz igazodnék ... Ezek a ‚hitbeli‘ kötöttségek sokszor nem is tudatosulnak ... Van, aki azt hiszi, hogy jámbor keresztény, valójában azonban csak a pénzben hisz: istene a pénz. Az ilyen hit aztán mindig hatással van az életre: amiben az ember hisz, aszerint alakítja az életét.” *

Müller-Bandorff világos gondolatmenetét alapul véve esedékes és indokolt a kérdés: Milyen konkrét többletet hoz a vallásos nevelés, milyen értéket szolgáltat azon felül, amit a vallásmentes, vagy talán az egyenesen vallásellenes nevelés is magáénak vall?

Viktor Frankl, ismert osztrák pszichológus életműve középpontjába állította azt a sarkalatos tapasztalatot, hogy szinte csak azok az emberek tudnak kiegyensúlyozottan élni, nehézségekkel küzdve is előre jutni, akik ismerik életük célját, értelmét. A cél természetesen sokrétű lehet.

Véges célok is irányíthatják az emberi életet, noha minden kérdőjelet nem is tudnak eltávolítani. Az emberi élet éppen abban különbözik az állattól, hogy nem kötődik a közvetlen környezet véges horizontjához. Természetünkbenél fogva érezzük magunkban a hajlamot arra, hogy ne elégedjünk meg a korlátozott lehetőségekkel, átpillantsunk a kerítések fölött, sőt átlépünk a korlátokon. Ez a transzcendentális (trans-cendere = átlépni) törekvés három irányban mutatkozik meg.

* Müller-Bandorff J.: Hat Religion noch eine Zukunft? in: Zeitschrift für Religionspädagogik 1972/6, 181. o.

1. Énünkkel kapcsolatban. A tudományok már sok mindent kiderítettek rólunk. A biológia, az orvostudomány, a lélektan, a társadalomtudomány, hogy csak néhányat említsünk, messzemenően megmagyarázza a különböző jelenségeket. Mindez mégsem elégít ki minket. Pl. egyediségünket a humán tudományok csak nagyon hézagosan tudják leírni. Nem is beszélve arról, hogy sokszor magunkat sem értjük meg, s állandó ösztönzést érzünk arra, hogy tovább keressünk, egy nagyobb, teljesebb életet találjunk. Pascal ezt így fejezi ki: „Az ember egy végtelennel múltja felül az embert.”

2. Az én-te viszonyában. Martin Buber szavai szerint „az ember én-je a te-felé fordulásból születik” („Am Du wird der Mensch zum Ich“). Élet csak két pólus egymásra hatásából fakad. Minél fejlettebb az élet, annál személyesebb ez az egymás felé fordulás. Olyan élet, mely maga akar maradni, mely megelégszik magával, mely nem lépi át önmaga határát, az végül is elpusztul.

3. Életünk értelmével kapcsolatban. Mindannyian érezzük azt, hogy végső megelégedettséget anyagi vagy időhöz kötött célok elérése nem ad. Különösen akkor, ha sikertelenséggel, betegséggel küszködünk, vagy éppen a halál nagy kérdőjele előtt állunk, rádöbbenünk arra, hogy nagyobb, átfogóbb értelem nélkül életünk banalitásba süllyed. A hívő ember Istenbe vetett bizalma átlépi a végső határt és megtalálja azt a kielégülést, amelyről Szt. Ágoston híres szavai szólnak: „Nyugtalan a mi szívünk, míg benned meg nem nyugszik, Istenünk.”

A transzcendentális három lépcsőfoka szervesen hozzátartozik az emberré formálódás folyamatához. Aki erről lemond, az megrövidül emberi létében, aki pedig másokat tart körül távol, az másokat rövidíthet meg. Ilyen értelemben a vallás az ember alapvető jogaihoz tartozik.

Senki nem születik kész embernek. Mindenkinek szüksége van nevelésre, képzésre. Magunkkal hozott képességeinket szüleink, tanítóink, nevelőink bontogatják saját és elődeiktől kapott tapasztalataik szerint. Túlbecsülnénk azonban a nevelést, ha elvárnánk, hogy minden lehető célirányt szem előtt tartson.

3. Alapvető célkitűzések

A nevelés célja és stílusa a nevelő személyes értékrendjétől függ. A nevelő világ-, ember- és istenképe messzemenően befolyásolja a nevelés irányát.

A „világkép” fogalmán azt az általános elképzelést értjük, amellyel valaki az egész valóság megítélésére törekszik. Ez tehát egy eléggé összetett valami, melynél öröklött, tanult és tapasztalt összetevők is szerepet játszanak. A világkép egy részét az emberről való elképzelés, az „emberkép” teszi ki. Mindkettőre hatással van az Istenről vallott felfogás, az „istenkép”.

Ha valaki abból indul ki, hogy az ember egy véletlen fejlődés eredménye, tehát ateista beállítottsággal közeledik az ember megértéséhez, akkor természetesen nevelői munkájában sem helyez súlyt a vallás értékeire. Ezt kifejezhetnének úgy is, hogy a hitetlen nevelő a vallásos hittől mentes vagy kimondottan hitellenes munkát folytat. Ezáltal megrövidítheti a jövő generációt

az emberré-levés útján, hiszen távol tartja neveltjeit a transzcendentális előbb említett harmadik lépésétől.

A hívő nevelő vallásos nevelésre törekszik. Munkáját Istenről vallott hite és elképzelése szerint végzi. Lényeges kérdés azonban, hogy milyen előjellel éli nevelői értékrendjét. Hívő szülők és nevelők ugyanis különféle „istenképek” szerint igazodhatnak. Vannak, kik a törvényhozó szigorú bíró vagy számonkérő Istent állítják nevelő munkájuk középpontjába. Az ilyen nevelés szűkeklű, félelemtől vezetett, önállótlan embereket eredményezhet, akik később is valószínűleg nehezen találják meg az utat a Jézus által meghirdetett menyeyei Atyához.

Ha azonban a szülők és nevelők istenképe az evangéliumhoz igazodik, ha életükben a szerető Istent igyekeznek megcsillogtatni, akkor megvan a remény arra, hogy a gyermekek önálló egyéniséggé fejlődnek, akik magukat, környezetüket, az egész világot pozitív feladatnak tekintik és optimista beállítással fognak hozzá hivatásbeli munkájukhoz is.

Eddig csak a vallásos nevelésről beszéltünk. A keresztény vagy katolikus nevelésről legfeljebb csak mellékesen történt említés. Ez nem véletlenül történt. Ha ugyanis sikerült a vallásos nevelés többletét kimutatni, akkor egyúttal a keresztény nevelés mellett is állást foglaltunk, beleértve annak minden felekezeti differenciálódását is. Mindaz, ami a kereszténység mellett szól, érvényes a keresztény nevelésre is.

A fő kérdés elsősorban tehát nem metodikus-didaktikus jellegű. A nevelés központi kérdése arra irányul, hogy akarjuk-e a kiteljesedett embert, aki vallás és egészséges evangéliumi istenkép nélkül alig képzelhető el. Meggyőződésünk szerint minden más megoldás rész megoldás csupán, amely a félüton megáll.

Befejezésül még egy szót azokról az ellenvetésekről, melyeket néha a pszichológia, a pedagógia vagy a szociológia berkeiből hallunk a vallásos nevelés ellen. Bár különféle név alatt és előjellel jönnek forgalomba, lényegében elnyomást, a szabadság megnyirbálását vetik a vallásos nevelés szemére. Nem is nehéz túlságosan konkrét példákat találni kijelentéseik alátámasztására. Kétségtául igaz, hogy ha hibás istenképből indulunk ki, hibás nevelést folytathatunk. De ha a nevelő hisz az Exodus szabadító Istenében, Ezekiel próféta (Ez 16), a házasságtörő asszony történetének (Jn 8) vagy a tékozló fiú példabeszédének (Lk 15) megbocsátó Istenében, akkor nevelő munkáját a keresztény szabadság szolgálatában végzi, mert szemé előtt tartja a Római levél szavait: „Akiket Isten lelke vezérel, azok Isten fiai. Nem a szolgaság lelkét kaptátok ugyanis, hogy ismét félelemben éljetez, hanem a fogadott fiúság Lelkét nyertétek el, általa szólítjuk: Abba, Atya!” (Róm 8,15)

További irodalom:

Exeler A.: Religiöse Erziehung als Hilfe der Menschwerdung, München, 1982. — Fischer K. G.: Emanzipation als Lernziel der Schule von morgen. In: Informationen zum

Religionsunterricht, 3/4 (1979). — Jehle F.: Augen für das Unsichtbare. Grundfragen und Ziele religiöser Erziehung, Zürich, 1981. — Lorenz H.: Legitimation der religiösen Erziehung. In: Leitner R. u. a.: Religionspädagogik 1, Wien-München 1987, S. 48 ff. — Nemetschek M.: Ziele und Inhalte religiöser Elementarerziehung. In: Leitner R. u. a.: Themen der Religionspädagogik II., Wien, 1981, S. 28 ff. — Rácz E.: Ist der christliche Lehrer tot? In: Die österreichische Höhere Schule, Heft 3 (1972), S. 65 ff.

Teleki Béla

NEVELÉSI MÓDSZEREK KERESZTÉNY SZEMMEL

A nevelési módszerek a nevelés tudatosan választott és járt útjai. Előfeltétel a cél és tananyag pontos ismerete. Ugyanis, „ha az ember nem tudja részleteiben, hova is igyekszik — mondja R. Mager Lernziele und programierter Unterricht (1965) c. könyvében —, könnyen odajut, ahova semmilyen áron se szeretne érkezőni”. Éppen emiatt, fejtegetésünk első részét nevelési céljaink vizsgálatának szenteljük, s csak ezután térünk rá a módszerek — céljaink megvalósításának — tárgyalására.

I. Levegőbe markolni, avagy . . .

Quid, quid agis, prudenter age et respice finem — bármit teszel, cselekedj értelmesen és tartsd szemed előtt a célt — mondja a latin bölcsesség. Persze ez nem valósul meg mindig a keresztény szülőknél és nevelőknél. A személyi fogyatékoságok, a hézagos felkészültség és egyéb tényezők mellett a kor-szellem is ludas ebben.

1. Apró célkitűzéseink

Ha feltesszük a kérdést: Mi céllal neveljük gyermekeinket? — a válaszok zömét illetéknépp fogalmazzák meg a keresztény szülők és nevelők: Életszínvonal, kényelmes élet, gondtalan jövő, jól kereső állás, iskoláztatás, anyagi függetlenség . . . Helljel-közzel aztán találunk emberközpontúbb nyilatkozatokat is: Hogy boldogok, megelégedettek, kiegyensúlyozottak, emberségesek . . . legyenek.

Az iskoláztatás, művelődés, anyagi jólét, humánus magatartás stb. elvitathatatlan céljai a keresztény nevelésnek, de csak a nagy célkitűzés apró részletei, mozaikkövei. Ha csak a mozaikkockákat rakosgatjuk ide-oda, talán soha sem készül el a csodálatos művészi alkotás: az istenképű (Ter 1,27) új teremtmény (2Kor 5,17).

Henry Martyn kitűnő eredménnyel zárta tanulmányait Cambridge-ben, de meglepően nyilatkozik: „Világos lett előttem, hogy csak levegőbe markoltam.” Ha megrekedünk ugyanis apró céljainknál, ezek nagyrészt csak arra szolgálnak, hogy az ostobaságot növeljék, a hiúságot és hiszékenységet fokozzák . . .